

Fehér Ferenc : Jobbágyok unokái

(Testvériség-Egység, Ujvidék, 1953)

Két fiatal tehetséges vajdasági költő jelentkezett első verseskötetével. Az egyiknek, Ács Károlynak a kötetét már ismertette sajtónk. Most Fehér Ferenc verseit kíséreljük meg ismertetni és mérlegre állítani. A fiatal lírikus költeményeinek nagy része már nem ismeretlen előttünk. A vajdasági magyar lapok és folyóiratok közölték kötetének néhány versét és a magyar népi írókra emlékeztető hangja különböző véleményt váltott ki az irodalom berkeiben. Támadták és védelembe vették. Egyesek a vajdasági magyar költészet nagy reménységét látták benne. Mások igyekeztek elmarasztalni és gyermekkori emlékeit idézgető, visszasíró költőben a maradiság jeleit vélték felfedezni.

Melyik tábornak volt igaza?

Nem akarjuk feleleveníteni a régi elmérgesedett vitákat és ezért felelet helyett inkább arra törekszünk, hogy a lehetőség szerint objektíven ismer-tessük Fehér Ferenc most megjelent, első verseskötetét.

A költő világszemléletét és költés-zete tárgyát elsősorban a társadal-mi körülmények szabják meg, de döntő hatással lehet rá származása, lelki alkata, közvetlen környezete, maga az irodalom állapota stb. Fehér Ferenc, noha már több éve ír, mégis csupán a most induló költők közé tar-tozik. Nem lehet lezártnak tekinteni költői fejlődését, nem lehet úgy ítélni fölötte vagy értékelní őt, mintha eddigi munkássága egy befejezett költői munkásság lenne. A benne rej-

lő ígéretekét kell megvilágítanunk és azt kell kutatnunk, hogy a ráható hatások közepette mennyire tudta ön-magából kivetíteni művészi fokon el-gondolásait, benyomásait és vágyait.

Míg Ács a szavak gondos elrende-zője, értelmiségi költő, aki verseiben még egyéni érzelmeit is a legnagyobb pontossággal, tudatossággal plántálja el, addig Fehér, a faluból kiszakadva, megmarad a falu énekesének; emlé-keit, érzéseit bizonyosfokú nosztalgiá-
val szórja szét és ugyanakkor olyan bőkezűen, hogy néha már a vers ha-tékonyságának kárára megy.

Állandó lelki feszültségben élő költő. Vívódik, keresi önmagát: multját, jövőjét s helyét. Az elkedvetlenülés és az apró fellángolások töltik ki éle-tét: e két érzés hullámszik végig min-den költeményén. A gyökér a mult, a keserves falusi élet, a nincstelenség „örökös fájása”, de az, ami ezt be-ágazza, az az ő örökké nyugtalan lel-ke. Nem mondja ki, alig céloz rá egy-két versében, de a sorok közül ki-érezzük azt, hogy a költő szívesen el-viselte volna jobbágy ősei helyét azok nehéz életét, csakhogy ne kísért-se őt a mult fájó emléke. Fehér Fe-renc szemében a mult nem történel-mi tény, amely volt és amellyel le-számoltunk, hanem nemzedékeken ke-resztül átplántált élő hagyomány. Míg a mult benne csupán hagyó-mányként, gyermekkori emlékei csu-pán falusi emlékként élnek, Fehér Ferenc megmarad — szerelmi versei mellett is — bár nagyszerű, de egy-húrú költőnek. Csépevel együtt a fa-lusi élet, paraszti életforma leghűbb megszólaltatója. Témáiban néha meg-közelíti a városi életet is, de mindig a faluhoz viszonyítja, és költői képei-ben ilyenkor a várost körülövező táj-

hoz menekül, amely, úgy érezzük, mégis csak ugródeszka a falu, emlékei felé.

A lírai hang és a költői megelevenítés: ebben rejlik Fehér legnagyobb költői ereje. A városban élő „falufia” előtt már sokszor látomássá nőnek a falu eseményei:

„Rossz szőlős-szekér zörög a vár
[tövében,
A saroglya nyikorog: mindegy,
]mindegy.
Hegyekben az éj most szüretelt éppen
S a boros kocsisnak utána intett.”
(Dunaparti képek)

A gyermekkori emlékek tehát lassan víziókká válnak benne s ez — szerintünk — a lírikus Fehér költői fejlődésének legújabb (átmeneti) korszaka. Következtesen használjuk jelzőként ezt a szót, hogy „lírikus”, mert Fehér elbeszélő költemények a jobbágyok unokái-nak is a legnagyobb értéke a lírai megelevenítésben, a lírai hangban van.

Honnan indult el a költő? Verseiben erre is feleletet ad, hiszen egész költészete nem más, mint önvallo-más.

„Mert robotos senkik voltunk:
Szemünk esténkbe révedt,
S mit sosem élünk, ilyenkor
Megálmodtuk a szépet.”

(Utam)

Falusi idill, de annál sokkal többet mond. A vajdasági magyar költészet legszebb gyöngyszeme ez a négy sor és az egész költemény. József Attila *Tiszta szívvel* című versét Hatvany Lajos az egész első világháború utáni nemzedék kordokumentumának nyilvánította, Ignotus pedig „lelkében dédelgette, simogatta, dűnnyögte és mormolgatta”. Nagyképűség lenne Fehér e néhány sorának művészi értékét egy síkba állítani a *Tiszta szívvel* című költeménnyel. Nem is ez volt a célunk. De úgy gondoljuk, hogy a fiatal Fehér költészetében ez

a költemény éppen olyan jelentős helyet foglal el, mint a fiatal József Attila költői munkásságában említett verse. Más úton indult el József Attila és más úton s más körülmények között Fehér Ferenc, de mindkettő igyekezett megjelölni a saját útját. Fehér idézett négy sora dokumentuma a vajdasági szegény parasztok eddigi életének, dokumentuma annak, hogy hogyan születik meg, hogyan jön létre a népköltészet csodás világa és végső fokon annak is, hogy hogyan vált ő is költővé, a falu énekesévé; pontosabban: a falu hagyományát és életét tárja fel a népdal egyszerű hangján, érzésein át leszűrve:

*Szívünkben nem, csak szemünkben
Hordoztuk már az álmot,
S mindig búsat énekeltek
A marokszedő lányok.*

*Most már tudom, hogy ez a dal volt
Bús szívemen a szépség;
Az ő szép titkuk, hogy bennem
A költőt felidéztek.”*

(Utam)

Dédelgetjük, simogatjuk, dűnnyög-jük és mormolgatjuk Fehér Ferenc e „gyönyörűszip versét”, mert úgy érezzük, hogy vele elénk lép a falu, egész teljességével, egész multjával s aki ezt elénk tárta, ott áll verseiben maga a költő is. Kissé tétován, mint ő mondja: meg-megbicsakló, megcsukló gyöngye térdével áll meg házuk vén kilincse előtt, de szívében a legszebb álmokkal, amelyek dallá formálódnak benne: a szülői ház —, a nép szeretetével. Szavai gyöngédek s költői képeit úgy szövögeti, mint a mesében az aranypók a szálakat. Finom érzékszálakat ereget, leány szemekből csillagokat gyújt, verset fon kedvese lágy hajából, költői képzeletében megelevenednek az évszakok: „A hosszúhajú ősz sárga birsalmákat szagolga”...

Fehér Ferenc lírai költészetének jó-részét szerelmi költemények képezik.

Ezek hangnemben nem különböznek többi versétől, de tartalmukat tekintve eredetibb lírai anyagot foglalnak magukba, mint az egész vajdasági szerelmi költészet együttvéve. Természetes, hogy verseivel szemben támadhatnak kifogásolni valóink, de az tény, hogy jelentkezése szerelmi költészet terén újat hozott. A lírai hang itt sokszor átcsap balladaivá s balladás élményei szinte kimeríthetetlenek. Ezen a téren Sinka Istvánnal tart rokonságot, s ő is az életérzésnek azt a fejezetét tárja elénk, azt a folyamatot fejezi ki, amikor a népben a ballada megfogán. E verseiben az élményanyag különösen elmélyül és a kamaszkori vágyak, amelyek egyes verseit belengik, nem hogy nevéssé tennék, hanem még inkább fokozzák versei balladaszerűségét. A balladai hang és forma szempontjából a legsikerültebb alkotása a „Dunaparti nászjé”. A versből a szenvedélyek letompítva, de mégis elemien törnek elő. Nem más ez, mint a férfibüszkeségre való vágyás. Nászjékük fölött a táj örökdió s megelégedett a föld is, hogy fiát büszkének, boldognak látja.

E versét sem váltotta volna ki azonban maga az élmény, ha ott nem lett volna a háta mögött egész költészetének gyökere, a múlt szenvedései. Ez kísérti akkor is és szinte furcsa neki, hogy boldog is lehet. A felmérhetetlen népi szenvedés egyéni vágyainak, érzéseinek, boldog kacagásának csak foszlányait engedi költői képpé formáltatni.

A természet egybefonódik emberi érzéseivel s csak így tud igazán nyomatékot adni mondanivalójának:

*„Lefutottam tőled a vízhez,
rongy ruhám a partra dobtam,
s mert rámtapadt szemed: isten
s ember voltam a habokban...*

*... ahogy visszajöttem, magamnál
nem hoztam tisztábbat, többet.
A csöppek arcomról arcodra
hulltak s le nem törölted...”*

Kár, hogy a mellékelt rajz teljesen lerombolja azokat a szép és felemelő érzéseket, amelyeket bennünk a vers támaszt. Ez a rajz a legrosszabbul sikerült illusztráció a kötetben. Elnagyolt, izléstelen.

A kötetben lévő rajzokat Sáfrány Imre készítette és kettőt (a már említettet és a 91. oldalon lévő) kivéve nagyszerűen illeszkednek a vers anyagához és hangulatához, szinte jelképesen szemléltetik a költő mondanivalójának lényegét.

SÁROSI KÁROLY

Mikszáth Kálmán : Különös házasság

(Testvériség-Egység, Újvidék, 1953)

Mikszáthot a közvélemény nagy humoristának, mesélőnek, anekdótázó írónak ismeri. Több mint egy fél-évszázad csodálja könnyed meseszövegét, gazdag képzeletét, stílusának egyszerűségét. Műveit olvasva szinte az az érzésünk támadt, hogy nem is olvassuk azokat, hanem ott ülünk a mesefa tövében, az esti félhomályban, és egyszerűen hallgatjuk a derűsen pipázgató Mikszáth ajkáról elröppenő történeteket, meséket. Szavai elringatnak bennünket, mélységes nyugalom szállja meg lelkünk. Közben azonban fel-felriadunk és valamilyen furcsa gyanú érlelődik meg bennünk. Annak a gyanúja, hogy az aranyházájú mesélő, a nagy író szabad derűje mögött egy nyugtalan, forrongó lélek lakozik. Hisz nem csak a közönséget akarja a vidámság színes palástjába burkolni, hanem önmagával is el akarja hitetni, hogy benne és körülötte minden boldog, megelégedett! Hasztalan volt törekvése. Akár csak Romain Rollandnak, neki sem sikerült vergődő érzéseit, kibontakozó társadalomszemléletét teljesen elbújtatni humor-köntösébe. Mondaniva-

lója, érzései a felszínre szökkennek és néhány elszórt célzásából elébünk lép az egész ember, az író, a művész: a kétértelműen mosolygó Mikszáth mögül a vádoló Mikszáth. Stílusa és gazdag meseszövése széles olvasóközönseget teremtett számára, de az igazi művészt, az élet igazságait kereső és felfedő embert nem tudta elfojtani sohasem.

Csodálatos lelki műszer az ember lelkiismerete. Nem hagy bennünket egy pillanatra sem nyugton: folyton az igazság kimondására ösztökél. Az író, a művész lelkiismerete, ha igazi alkotó, ha nem öncélú az írása, százszorta éberebben vigyáz minden tetté fogant gondolatra. Lészúr minden leírt vagy kimondott szót, vésővel vagy ecsettel formált gondolatot.

Mikszáth Kálmán negyven éven át ontotta magából érdekesebbnél érdekesebb regényeit, elbeszéléseit, tárcáit és anekdotáit. Negyven éven át írt egyfolytában oly egyszerű stílusban, közvetlen nyelvezettel, hogy szakácsnéja csodálkozva csapta kesze tenyerét: „Ez is valami? Így én is tudnék írni!” (De sok író szívesen elkönyvelné a maga számlájára ezt a lekicsinylést!) Alkotásainak legnagyobb része következetesen felveti kora társadalmának legégetőbb kérdéseit, de a megfigyelő, szemlélődő író társadalomszemléletének csupán morzsáit szórja el szinte észrevétlenül. Úgy rejti el az élet igazságainak felismerését, vádoló hangját, eldöntő stílusának leple mögé, hogy csak az utókor tudott rádöbbenni: mennyi visszafojtott, magába roskadt, félig kimondott bírálatot tartalmaznak művei.

Mikszáthnak a **KÜLÖNÖS HÁZASÁG** című regénye különleges helyet foglal el alkotásainak sorában. Érdeemes elolvasni. Mert megmozdul a mese-fa, elindult a hűbéri berendezésű Magyarország fertői közé és bár derűsen, de gúnyos kacajjal söpört végig az Ady által szimbólikusan meg-

rajzolt, megénekelte úri világon, a gízgazos Magyar Ugaron. A partriarchális életmód édes, aranyos idilli máza szertefoszlik és elébünk tárul igazi arculata. Ez már Eötvös világa, a Falu jegyzőjéé.

Mikszáth e művében, amely legjelentősebb alkotásainak egyike, a legmerészebben tárja fel a nemesi házasság, családi élet és a klerikalizmus fertőjét. A polgárosodás szele már megcsapta az emberek arcát, de a megyei élet nem mozdult előre, nem akart tudomást venni az új idők eljövételéről. Az öregedő író a polgári házasságért száll síkra és ugyanakkor sokkal súlyosabb vádakot szór az úri világra, mint megelőző művei együttvéve. Minden sora vádirat. Különösen akkor éles és merész a hangja, amikor a nemzetközi klerikalizmusról van szó. Nyíltan előlép kedves derűje mögül és pörölycsapásként zúdulnak szavai az egyház álszentekedő politikájára. Szinte hallani véljük, hogyan hull le a csörömpölve a klerikalizmus rozsdamarata nimbusza... A tudomány és az egyház vívja meg harcát előttünk. Mikszáth a tudomány mellé áll és Dr. Medve, a felvilágosult vidéki orvos szájával mondatja el gondolatait. Az orvos elbukik a korrüpt környezetben, de eszmei elgondolásai túlélik őt; az igazság erejével hatnak. Egy vergődő lelket rajzolt meg Mikszáth Dr. Medve alakjában, de ugyanakkor önmagának, igazi én-jének egy részét adta benne. Amikor Horváth Miklós leánya, Piroska megbetegszik és elhívják őt hozzá, így fakadt ki:

— No most már megmondta az úr, miért beteg. Szerencsére még lehet segíteni.

— Ah, orvos úr, az isten áldja meg...

— Ne az istenre utalványozzák az ilyesmit! — vágott közbe a doktor. — Hallgasson. A kisasszony piros lesz, mint a rózsa, de meg kell tartania,

amit rendelék. Különben pedig elpusztul. (86. old.)

Magyarország társadalmi állapotának, főleg az egyház bűneinek, két-színűségének nyers leleplezése semmit sem von le a regény érdekességéből és esztétikai értékéből. Sőt inkább emeli. Egymásután peregnék le szemünk előtt az érdekes és ugyanakkor megrázó események, amelyekben sorra kirajzolódnak a mű főszereplői: báró Dőry, a vidéki hatalmaskodó mágnás, gróf Buttler János a művelt nábob, aki azonban puha és ábrándozó, az olasz-röszkei plébános, aki elcsábítja Dőry lányát, stb... stb...

Külön zamatot — egy kis romantikus mellékízt is — ad a regénynek és ugyanakkor regényszerűséget a regény meséje, amely átszővi a bonyolult társadalmi eseményeket: Buttler és Piroska szerelme. Buttler némileg Eötvös Karthausi című regényének főhőse, Gusztávra emlékeztet: szentimentális, naív, nem tud önállóan cselekedni és a végén meneküli kénytelen környezetéből, hogy vagyona és rangja árán elérje boldogságát. Amikor nem képes megszabadulni a rákényszerített házasságtól, szétszórja vagyonát és gyermekkori szerelmével, Piroskával ismeretlen országba távozik. Hogy hova, nem tudjuk, de az a párbeszéd, amelyet gazdatisztjével, Buday urammal folytatott sejteti velünk, hogy milyen országba vágyott:

— Maga okos ember, Buday uram — szólítja meg csendesen. — Valamit kérdezek.

— Tessék parancsolni.

— Tud-e olyan országot valahol a világon, ahol nincsenek papok?

Buday uram elgondolkozott.

— Nem igen gondolnám, méltóságos uram, hogy volna valahol olyan nép, amelynek nincsenek papjai. Meglehet, de nem hiszem. (325. old.)

A *Testvériség-Egység* kiadásában megjelent regény elé Juhász Géza írt alapos és tartalmas előszót.

Sárosi Károly

Sinkó Ervin :

A mi második forradalmunk

(A Testvériség-Egység, Ujvidék, 1963)

Sinkó Ervinnek e könyvalakban most megjelent tanulmánya rengeteg reflexiójával, szellemes megfigyeléseivel külön érdeklődésre tarthat számot ujabban megjelent könyveink között. Ami különösen igényessé teszi könyvét az az aktualitása. Korszerűbb és izgalmasabb témáról ma talán nem is lehet írni hazánkban. Jugoszlávia második forradalma, amely sem emberségben sem nagyságában nem marad az első mögött, dramatikusságában pedig talán még túl is szárnyalja azt. Kétségtelenül ez a forradalom a nehezebb. Mert itt nem a fasizmus embertelenségeivel kellett szembe szállni, hanem a szovjet politika macchiavellizmusával, amely könyörtelenül a maga kezébe akart összpontosítani minden olyan törekvést, amely valami kapcsolatot is tart fenn a szocialista eszmével. Egy mítos ellen kellett harcbaszállni és Sinkó Ervin, nagyon helyesen állapítja meg: „Tito beszámolója vitathatatlanul világossá tette, hogy a Sztalini Szovjetunió maga rombolta le azt az abszolút politikai és morális tekintélyt, mely előtt a kommunisták, s elsősorban a jugoszláv kommunisták eddig minden esetben ellentmondás nélkül meghajoltak” (90. oldal) Jugoszlávia Kommunista Pártjának tehát nemcsak a Szovjetunió nemzetközi síkon jelentkező támadásaival kellett küzdenie, hanem a Szovjetunióval szemben táplált politikai és morális bizalommal is. Ennek a harcnak a történetét írta meg Sinkó Ervin. Történetet írt, történelmet. Nem rekonstrukciója ez az eseményeknek, hanem az események belső lényegének és a jövőre irányuló törekvéseinek a vizsgálata. Egyik kulturhisztórikusunk, Trencsés-